

КНЕЗ НИКОЛА РАСЛАВЧЕВИЋ

Наш познати историчар, и историчар културне и књижевне историје друге половине прошлога и првих деценија овога нашега вијека — Марко Драговић (1852—1918), родом Велестовац, објавио је у загребачком *Старинама*¹ неколико драгоцјених докумената.

Ова документа су из XVI и XVII вијека, из тзв. епохе владика из разних племена, или — како их сам Драговић назива „писма (н. подвл.) која се односе к овому времену“. Писма су сигурно, мање или више, коришћена у црногорској историјској науци, али једно — које је посебно привукло нашу пажњу, остало је изван пажње научног интересовања. Скоро сигурно можемо утврдити да оно није уопште — до данас — коришћено у црногорској књижевној историји, посебно не у проучавању архивских извора за лица Његошева Горског вијенца.

У наведеном Драговићевом прилогу, докуменат је под редним бројем IV — датиран: 7. јула 1679. године, у Котору, са кратком нотацијом: *Књига от баштине Пеја Гүшића* (Прилог: факсимил док. како га је Драговић објавио у *Старинама*).

Одмах скрећемо пажњу на Драговићеву тврдњу: „Осим ових писама која се у оригиналу (н. подвл.) налазе код мене, има још четири писма . . . , али нијесу оригинали него преводи. . .“.

Одмах, с тим у вези, постављамо и два битна питања: прво, што се, последице Драговићева публиковања, десило са тим оригиналима, међу којима је био и оригинал о прилогу баштине /имања/ Пеја Гүшића из Косијера „светој Госпођи на Цетиње“ и, друго, како се десило да бројни и значајни његошолози не уоче важног гаранта истине именованог Гүшића, и његових сродника из Косијера — кнеза Николу Раславчевића (?!).

Када смо се својевремено и ми бавили питањем: Раславчевић /и: Раслапчевић/² у Архивско-библиотечком одјељењу Музеја у Цетињу тих оригинала тамо није било, или — што је мање вјероватно, нијесу нам дати на увид (!?). Чињеница да ни други истраживачи питања: о Раславчевићима; о Вуку Раславчевићу /и: Раслапчевићу/ — јунаку Његошева Горског вијенца и пјесама о Цареву лазу, не уочавају овај важан податак о кнезу Николи Раславчевићу упућује на двије могућности:

¹ Прилози за историју Црне Горе из времена владика из различних племена. ЈАЗУ, књ. XIX/1887, с. 251, и даље.

² Прилог расправи о Вуку Раслапчевићу; У рукопису Горског вијенца пише Вук Раславчевић а не Вук Раслапчевић; Још о Вуку Раслапчевићу; Поводом полемичког рада. . . о Вуку Раслапчевићу (Гласник Цет. муз., VIII/1975; Ист. затп., бр. 4/1987; 1—2/1988; 3—4/1990).

Прво, ови оригинали су — као и многи из Цетиња, н е с т а л и (?!), или се и до данас налазе у оставштини пок. Марка Драговића. (Није нам познато да ли се неко том оставштином бавио.) Тешко би, иначе, било схватити да бројни истраживачи не би и уочили и анализирали, посебно овај докуменат, када би га било у неком цетињском /па и другом/ архиву. Но, о конкретним подацима нешто касније.

Друго, свих пет докумената која је, са оригинала С т а р и н а м а објавио М. Драговић односи се на завјештања, или нека друга имовинска питања, те управо због тога — нијесу публиковала пажњу књижевних истраживача, али ни других, што ћемо видјети доцније. Сама садржина документа: Књига о баштини Пеја Гушића, није, очигледно, скретала пажњу на могућност да се у тексту крије драгоцен податак о Р а с л а в ч е в и ћ и м а! Пејо Гушић, и Гушићи уопште, непознате су личности, а видјећемо нешто касније — непознати су и у косијерском предању.

Прије него се позабавимо анализом и других, веома занимљивих, питања из овога документа — неопходно је указати на још неке загонетке. Кнез Никола Раславчевић н е п о з н а т је двојници наших незаобилазних његошолога и, посебно, документариста — професорима Душану Д. Вуксану и Ристу Ј. Драгићевићу. Што се Вуксана тиче, ваља истаћи да овај докуменат није имао у рукама — ни као оригинал, нити га је у о ч и о публикованог у С т а р и н а м а. Да јесте, не би пропустио да кнеза Николу Раславчевића уброји у црногорске главаре у своме /тематском/ раду: Главарске титуле и главари у Црној Гори од XV до друге половине XIX вијека.³ У овом раду, који би — иначе — морао претрпјети значајне, и знатне, поправке и допуне, Вуксан навођење главара и титула, до владике Данила, закључује годином 1665-ом, и то: „кнез Радуле од Цетиња, кнез Јован Бјелаш. . .“ (!?). Не може се претпоставити да Вуксан не би — да је знао за овај докуменат који је објавио М. Драговић, под годином: 1679ом (нешто касније даћемо доказе да га је Драговић тачно датирао — уписао к н е з а Николу Раславчевића.

Допуштамо себи и следећу претпоставку. Да је — којом срећом — Вуксан знао за овај докуменат, личност г у в е р н а д у р а Рада Милина омогућила би му да и питање гувернадурства у Црној Гори постави друкчије (дакле: у другом и простору и времену) од овога како га поставља у наведеном раду: „Рекосмо већ да су у његово доба (н. нап.: владике Данила) постали гувернадури. . .“, а не би се ни овако питао: „Ја не знам тачно када су постали гувернадури. . .“ — и као првог познатог, 1711, навео Вукоту Вукашиновића, којег насљеђује „син Ђикан“, и од којег ће понијети презиме: Вукотић! Све је то могао Душан Д. Вуксан (о другима да и не говоримо!) — под условом:

³ Записи, Цет., књ. XIX/1938, с. 14—23.

да су црногорски историчари, историчари свеопште црногорске духовности и књижевности, одавно — и све до данас — однос према недјељивом црногорском историјском простору темељили на другим основама! Тачно: на недјељивости Боке и Приморја од Црне Горе. Вуксан би, да је имао такве путоказе из Црне Горе, лако схватио да је *g o v e r n a t o r e* приспјело — преко Боке и Приморја — знатно раније од *г у / б / е р н а т о р* из „Мошковије“, и то: на, стицајем трагичних историјских околности, сужени црногорски простор владике Данила, преко Зете /Горње и Доње/ до Његове, и наше, Црне Горе! На то нас је упозорио и умни Стефан Митров Љубиша, а ми, надамо се, о свему опширније другим поводом, и у другом раду.

Душан Д. Вуксан је, и раније, био у прилици да се користи и звањем, и именом кнеза Николе Раславчевића, у своме раду: Књига ктитора и приложника Манастира цетињскога⁴ — али није! У овом раду, како смо то детаљно истакли у нашим наведеним радовима — Вуксан наводи више лица за која тврди да су „из Горског вијенца“, те да је Његош и за друга лица имао узоре у архивским подацима. Такво лице је, по Вуксану, и: Вуко Раслапчев /и: Вуко Раславчев/ — за које тврди да је „лице из Горског вијенца...“, и да је „Вук био из Очинића...“. Уз наведено лице из: Књиге ктитора...: Томаша Раславчевића — прилика је била да Вуксан своје тврдње документује и једним кнезом Раславчевићем! Није — рекли смо, нити је могао јер једноставно, по Вуксанову читању, у наведеној књизи нема *п р и л о г а* Пеја Гушића, а тиме ни кнеза Николе Раславчевића! Нема кнеза Николе ни у Вуксанову навођењу кнежева по мјестима /селима/ — јер, у Косијерима су кнежеви: „Радић и Радко Михаљев“, ни у Цетињу — гдје би било најочекиваније, јер тамо је наведен само „кнез Батрић“, ни у Бјелошима, јер тамо је „кнез Вук“.

Професор Ристо Ј. Драгићевић у своме раду *А р х и в с к и п о д а ц и о л и ц и м а „Г о р с к о г в и ј е н ц а“*⁵ даје непоуздане податке о Вуку Раслапчевићу — на шта смо указали још, 1975. године, у наведеном раду: Прилог расправи... Битно је да нагласимо да ни проф. Р. Ј. Драгићевић — без сумње, најбољи познавалац цетињске архивске грађе о Петру II Петровићу Његошу (и знатно шире) — нема у својим истраживањима кнеза Николу Раславчевића! (?) Прво, очигледно је: да је у цетињској архивској грађи било речено док. о завјештању Пеја Гушића (н. претп.: да ли Ђушића?!) — једини којему није могао *п р о м а ћ и*, а тиме ни значајан податак о *Р а с л а в ч е в и ћ и м а*, био је — свакако, проф. Р. Ј. Драгићевић! Друго, много је загонетније, па и чудније, да

⁴ Записи, Цет. 1/1927, с. 360—366.

⁵ Чланци о Његошу, Цет., 1949; Архивски подаци о лицима „Горског вијенца“ — Горски вијенац, Титоград, 1964, с. 255.

је — ипак — уваженом пок. проф. Р. Ј. Драгићевићу „промакао“ трудом М. Драговића публиковани тај исти докуменат у *Старинама*, далеке 1887-ме године! (?). Једина логична претпоставка је: да се — ето, десило и „господину Ристу“, како су га најчешће ословљавали — са осјећањем особитог уважавања, Цетињани — да не уочи ово писмо о завјештању „баштине Пеја Гушића светој Госпођи на Цетиње“.

Навешћемо још — као посебно важан, рад Ива Стјепчевића и Риста Ковијанића о попису главара (углавном — кнежева) у „судско-нотарским књигама которским“ за 1660. (италијански превод из 1661. године).⁶ Кнез Никола Раславчевић (и друге личности, о којима касније) помиње се 1679. године, значи: деветнаест година послје овога пописа главара црногорских племена из 1660-те. Ако узмемо да је могао бити кнез са тридесет година (а било их је и млађих), то значи да 1679. године није морао бити старији од око педесет година, те да се лично кнез Никола могао наћи у овом попису главара црногорских. Ако, пак, узмемо да су Раславчевићи били кнежевска кућа (пакле, главарска) — могао је као кнез бити неко други из куће /породице/ цетињских (или, других?) Раславчевића. Могао — рекосмо, али није, упркос чињеници да је ово завјештање Пеја Гушића писано у Котору (?), и да су и неке друге, важне личности из Котора, и околине (и о томе, касније). Са Цетиња, и цетињског подручја, у Стјепчевић-Ковијанићеву рачу наводе се: „кнез Батрић са Цетиња“ (conte Patrigh da Cettigne) и „кнез Вуксан из Угања“ (conte Vuxan da Ogna). У наведеном попису нема више Цетињана.

Важно је напоменути — ако смо ми све добро видјели, да кнеза Николе Раславчевића нема ни у дијелу Риста Ковијанића: Помени црногорских племена у которским споменицима XIV—XVI вијека.⁷ Иако је кнез Никола личност из XVII вијека, ово истичемо из два разлога. Прво, с обзиром да је наведено завјештање Пеја Гушића писано у Котору — мислимо: морало је бити евидентирано у некој од которских канцеларија (?), те, према томе, доступно и Р. Ковијанићу (?). Друго, Ковијанић се, без обзира на временску ограниченост на XVI вијек, као крајњи у својим исписима, често осврће и на много касније догађаје, и личности, из историје црногорских племена — позивајући се на народно предање, и дуге ауторе. Ковијанић би — без сумње — истакао и кнеза Николу када је говорио о Раславчевићима, али, очигледно, није имао податке о њему.

Ако смо ми све добро видјели (а требало би да јесмо?), кнеза Николе Раславчевића нема ни у другим зборницима објављених црногорских изворника (?). Посебно ћемо на-

⁶ Доказ о аутономији Црне Горе XVII вијека. Главари црногорских племена 1661. године (Ист. зап., књ., IX—2/1953, с. 504—509).

⁷ Цет., 1963 (I), Титоград, 1974 (II).

вести: Зборник докумената из историје Црне Горе...⁸ Црногорске исправе XVI—XIX вијека⁹. Додајмо овоме: ни у Ердџановићевим „народним предањима...“¹⁰ нема помена о кнезу Николи Раславчевићу.

Што нам пружа сам документ...?

Поред још неких недоумица — о којима ћемо говорити, документ даје и низ занимљивих, а, рекло би се, и значајних података и о времену на које се односи, и на личности — посебно — о којима се у њему говори.

Поред већ истакнуте главне недоумице: зашто је овај документ остао изван научног интересовања његошолога — и других, који су се, из разних побуда, бавили питањем Раславчевића, и Р а с л а в ч е в и ћ а, ми постављамо и ову нејасноћу: зашто се овај документ „писа месеца (? , н. уп.) јулија 7. дне у Котору на 1679“?

Поклон се чини „светој Госпођи на Цетиње“, а Митрополија — зна се — има своју Канцеларију; има још активне с к р и п т о р и ј е за писање, и преписивање — чак и штампање, и илуминирање књига. Особито тешка времена за Цетиње — и Црну Гору — наступиле тек од 1685. и 1692. године, када, по злу познати, Сулејман-паша у два наврата за тих седам година — до темеља руши Цетиње, Иван-бегов Двор и Манастир. Има, чак, података да ни последице злогласне Сулејман-пашине п о х а р е Цетиња, није замро и сваки вид духовних и књижевних активности (но, о томе у другој прилици). Са те стране гледано, постојали су сви услови да се п р и л о г Пеја Гушића сачини /напише/ у Цетињу, па, ипак, написан је у Котору (?). Гушићи (именовани у овом документу: Пејо, Стојан, Петар, и „њихова ћецка“) су из Косијера. Из текста документа се — не сасвим јасно — види да су Гушићи напустили Косијере, јер „дође Стојан Гушић послан од свога братучеда (у Цетињу се, скоро без изузетка, каже: синовца) Пеја Гушића...“, и „... како је доходио Пејо Гушић и подмирио све што је дуга било на нашу баштину“. Да ли због неизвјесности живота у новој средини, или су у питању неки други разлози — али Гушићи, и поред тога што дају овлашћење владици (то је вријеме владике Руфима III, а по мање поузданим мишљењима, могло је бити и вријеме — Василија II Велекрајског?) „... да је добар владика (са) својом братијом учинити од ове баштине што гођ му драго...“ — за сваки случај је и осигуравају, додајући: „... и ако д о ђ е (н. подвл.) који од ова два братучеда до кога времена у манастир на Цетиње, да га је добар с в е т и (? , н. уп. и подвл.) владика својом братијом прихватити како свога брата“ (?!). Посебно је битна следећа ограда речених Гушића: „И ако не би

⁸ Цет., спрем. за штампу др Ј. М. Миловић, 1956.

⁹ Цет., уред. Т. Никчевић и Б. Павићевић, 1964.

¹⁰ *Стара Црна Гора*, Бгд. 1926.

хтио владика прихватит, како више пише, да су добри поћ на с в о ј у (н. подвл.) баштину Ђеца Петрова, али Стојанова ако не би кћели стојат у манастир“. Но, и поред наведених ограда, које и нијесу баш сасвим јасне, из документа се види: да је стојан стриц Пејов, и, по свој прилици, Петров; да Пејо нема дјече, јер се з а ш т и т а од могуће неизвјесности осигурава за дјецу Петрову и Стојанову — било да се владика не придржава онога „како више пише“, било „ако они (Ђеца Петрова, али Стојанова?) не би кћели стојати у манастир“. За Пеја се може са сигурношћу тврдити да се о д с е л и о из Косијера, и то, без сумње: у Котор..., јер он је д о х о д и о да измири дугове на баштину, свакако не из Косијера који су сасвим близу Цетињу, већ и даље. За стрица му, Стојана, то је теже тврдити (за Петра, и њихову дјецу, још мање) — али, и Стојан д о Ђ е, и то: п о с л а н од синовца Пеја „...за приложити баштину светој Госпођи на Цетиње за своје здравље а за душу својијех мртвијех; и приложи своју кућу и баштину и воду и све што се н а ш е (н. подвл.) назива у Косијере...“. Стриц Стојан, дакле, п о с л а н од синовца Пеја, п р и л а ж е не само Пејов дио — већ с в е што се „наше назива у Косијере“ — што би значило: и његово, и Петрово, и њихове (Стојанове и Петрове) дјече. Значи: Гушићи су се, по свој прилици — породично, и сви, одселили из Косијера. Види се то и из других з а в ј е ш т а њ а у: Књизи ктитора и приложника Манастира цетињскога — „... за своје здравље а за душу својих мртвих...“ п р и л а г а л и су они који су се селили..., или они који су били без порода... У толико је и јаснија ограда одсељених Гушића да — злу не требало, осигурају уточиште за своју дјецу. Ако се овакво разматрање прихвати као тачно, онда је — бар прво, ново уточиште Гушића: Котор! То би био и одговор на питање: зашто је докуменат писан у Котору, а све друго је упућивало да је докуменат морао бити сачињен на Цетињу.

Даћемо још неколико напомена о Гушићима, прије него се позабавимо неким много значајнијим питањима која докуменат пружа. Већ смо рекли да косијерско предање, по Ј. Ердељановићу, не зна за Гушиће. Ни Андрија Јовићевић, у својој Ријечкој Нахији...,¹¹ није забиљежио Гушиће. С обзиром на нашу — сигурну — претпоставку да су се Гушићи из Косијера одселили у Котор, очекивали смо да ћемо нешто о њима наћи у Б о к и по па Сава Накићеновића.¹² Међутим, поп Саво Накићеновић нема о Гушићима никаквих података. Спомиње, истина, Гуше „по читуљама у Савини — изумрли“, али се Гуше не могу никако довести у везу са косијерским (и: которским?) Гушићима. Ипак, помен о братству Гушић нашли смо у дјелу Ј.

¹¹ СЕЗ, Бгд., СКА књ. XV/1911.

¹² СЕЗ, СКА, Бгд., књ. XX/1913.

Дедијера: Херцеговина.¹³ Јевто Дедијер је Гушиће забиљежио у два насеља, од којих је, за наше разматрање, битно следеће — на стр. 209—210: Братач (село у Невесињском Пољу): „Гушићи су старином Црногорци, стали су негде у Површи, овде су пре 60 година дошли с Рогача у опћини луковачкој. Славе Ђурђев-дан“. Да ли су то Гушићи из Косијера? Да ли су се, прво, населили у Котору, а потом прешли у Херцеговину? У сваком случају, у Котору су с р о ч и л и наведено завјештање, ту га, уз г а р а н т е, свједоке и писаре — написали, и оставили она о т в о р е н а в р а т а: да им се бар дјеца врате на Цетиње „у Манастир“, или у Косијере, ако у новој постојбини буде: зло горе од зла претходнога!

Кнез Никола Раславчевић

„И тако рече речени Стојан, да на њих баштину није никаква дуга, како з н а (н. подвл.) кнез Никола Раславчевић Бог му и душа...“.

С позивом на Бога и душу — кнез Никола Раславчевић треба: као човјек који з н а, и својим кнежевским ауторитетом, да г а р а н т у ј е обје изречене тврдње Гушића, и то: да на њихову баштину нема никаква дуга, и „како је доходио Пејо Гушић и подмирио све што је дуга било на нашу баштину“. Да су Гушићи позвали на в ј е р о в н и к а било којег друго презимена, а не: Р а с л а в ч е в и ћ, и наше даље интересовање за појединости овога документа било би завршено. Међутим, ни у њему нема одговора на питање које дуго мучи истраживаче: одакле је р о д о м и овај Р а с л а в ч е в и ћ — речени кнез Никола!? Ипак, онај који з н а, и који Богом и душом треба да потврди: да баштина именованих Гушића из Косијера није под д у г о м, морао би бити из Косијера или из Цетиња (?). У претходном излагању видјели смо да у том, и приближно том, времену ни у Косијерима, ни у Цетињу — нити у било којем црногорском племену, нема к н е з а Н и к о л е Р а с л а в ч е в и ћ а! И то је крај — све остало, у том правцу, било би нагабање!

Да видимо шта је из в ј е с н о о кнезу Николи у свјетлу битних појединости овога завјештања косијерских Гушића. Очигледно је да је кнез Никола Раславчевић г л а в н а личност на чијој се р и ј е ч и заснива истинитост завјештања именованих Гушића — и поред врло важних, како ћемо видјети — с в ј е д о к а, који су, по свој прилици, сви из Боке и Приморја. Ради илустрације навешћемо имена свих свједока онако како стоји у Драговићеву публикованом прилогу:

„И тому свједочи господин г у в е р н а д у р (н. подвл.) Раде Милин и Гаврило калуђер од с(ве)те горе и монах Михаило

¹³ СЕЗ, СКА, Бгд., књ. XII/1909.

од Тујковић и х а р а м б а ш а (н. подвл.) Јово Сикимић“. Посебно је занимљиво да је писар овога завјештања Михаило Спадијеровић „от Цетиња“. Очигледно је да се ради о варијанти данашњег цетињског презимена Шпадијер, али остаје мала загонетка: зашто је он — са Цетиња, писар завјештања које се пише у Котору, а и сви свјedoци су, условно речено, из Котора? Прихватљиви одговор би био: да оно „от Цетиња“ значи да је родом Цетињанин, а да је већ насељен у Котору. Ова претпоставка је могућа, тим прије што се у которским писаним изворима наводи — још 1622. године Raizco Spadaг из Цетиња. Овај дио наших разматрања завршићемо констатацијом: свјedoци, или бар већи дио њих, мора бити да познају Гушиће, а сасвим сигурно Пеја Гушића. Тиме је логично претпоставити: Пејо Гушић, а могуће и сви косијерски Гушићи — био је, макар и за неко вријеме, Которанин. У супротном, тешко да би му именовани свјedoци овјерили завјештање (?).

У досадашњим разматрањима овога документа, ми смо, посредно, утврђивали и његову вјеродостојност — тим прије, што смо истицали и више загонетних појединости у њему. Наглашавамо, нијесмо — ипак — утврдили ни једну појединост која би довела у сумњу аутентичност предметног завјештања. Указаћемо на најбитније: Гушићи нијесу историјске личности, и таква завјештања, каква они чине „светој Госпођи на Цетиње“, у том су времену сасвим обична. Видјели смо и то да постоје и прихватљиви разлози што је докуменат писан у Котору, а не на Цетињу, те, што се њих тиче, мора се отклонити свака сумња у потребу да се нешто кривотвори. Улога какву има кнез Никола Раславчевић налази се и у другим сличним завјештањима — разумије се, са другим личностима, али је, с њим у вези, посебно битно: да није — колико год је то штета — назначено мјесто његова рођења, и тиме отпада најјачи разлог због којег би неко измислио завјештање — како би, уз помоћ кнеза Николе, п р и с в а ј а о „знаменитог Вука Раслапчевића“! Уосталом, видјели смо то у претходном излагању, кнез Никола Раславчевић остао је потпуно незапажен у истраживањима о Г о р с к о м в и ј е н ц у и народним пјесмама о Цареву лазу, те и тиме отклањамо можда и најбитнији разлог за сумњу у изворност документа — који, стицајем ко зна којих околности, послѣ Марка Драговића, нико не користи у расвјетљавању загонетке: Раслапчевић, и: Раславчевић, и посебно са нагласком на личност: Вука Раславчевића — управо тако! Тако га је — својом руком, уписао Петар II Петровић Његош у лица Горског вијенца, а — ето — и овај кнез Никола је: Раславчевић.

Од четворице с в ј е д о к а о вјеродостојности ове „Књиге от баштине Пеја Гушића“ — посебно су значајна двојица, и

то: харамбаша Јово Сикимић и гувернадур Раде Милин. Обојица су — више или мање — познате црногорске историјске личности са подручја Боке Которске. Битним појединостима из њихова живота потврђује се и вјеродостојност времена у којему је писан — и датирани докуменат о завјештању речених Гушића. Вријеме дјеловања именованих свједока потврђује и наша наведена ранија истраживања о Раславчевићима у Цетињу и цетињском крају — са краја XVII вијека. О томе нешто више у закључним разматрањима.

Прво ћемо рећи најосновније о двојици свједока мањег значаја. Калуђер Гаврило одређен је само једном одредбом, али врло важном за нека друга разматрања: да је калуђер који је чин стекао у Светој Гори, а вјероватно су тамо и други стицали не само чин већ и завидно образовање, које су по повратку у Црну Гору корисно употребљавали на ширење, и стварање, књиге и писмености, па и значајнијих књижевних подухвата. Монах Михаило је и домом одређен, јер је „от Тујковић“, а Тујковићи су, како каже Накићеновић, кнежини у Грбљу — у чији састав „бијаху“: Дуб, Наљежићи, Сутвара, Шишић и Пелиново. Накићеновић не даје никакве податке о монаху Михаилу. Могуће је да података о њему има у другим изворима (?). Познато је да су Тујковићи и братство, јер постоје подаци о „грбљском кнезу Војину Тујковићу“ — али и о потурченом „негдашњем грбљском кнезу Џафер-аги Тујковићу“.¹⁴

Сада ћемо се позабавити двојицом — за наше разматрање — особито важних свједока:

Јово Сикимић, у историјским изворима, иначе, познати хајдучки харамбаша (о чему ћемо дати податке нешто касније), нашу пажњу је, прво, привукао: неким далеким, и не сасвим јасним, присјећањем да се о њему пјева у некој народној пјесми. У том присјећању дуго нам се у глави јављао, нешто као полустих: . . . Сикимица Јово. . .?! Да ли: Чету води Сикимица Јово, или: Харамбаша Сикимица Јово, или некако друкчије — али остајемо у увјерењу да смо то: Сикимица Јово некад, и негдје, прочитали (?!).

И поред изричитог, и ауторитативног, тврђења Риста Ковијанића и Ива Стјепчевића да: „У народној пјесми, Сикимић се не помиње. Једино, можда, сачувало се сјећање на њега у пјесми „Женидба Баја Пивљанина“, у имену хајдука Јова, сестрића Бајова, дјевера уз дјевојку Бајових сватова, којима је Лимо старјешина“¹⁵ — ми смо прегледали све релевантне збирке народних епских пјесама, неке збирке лирских, и посебно лирско-епских. Наш напор није уродио плодом; нијесмо пронашли пјесму о Сикимићу /Сикимица/ Јову! Можда је наше сјећање непоуздано, и варљиво. . .? (као оно: ла-

¹⁴ Ист. Ц. Горс, III/1, Титоград 1975, с. 120, 129, 136, 141.

¹⁵ Хајдуци у Боки до Морејског рата (1654—1684), /Ист. зап., Титоград, I/1954/.

жљиве очи Старог Вујадина) — или ће, ипак, напор некога другог истраживача бити плодотворнији, и потвдити: да се у не кој пјесми пјева о харамбаши Јову Сикимићу (?).

Поп Саво Накићеновић, у навођеној „Боки“, у „херцеговско-рисанском крају“ наводи братства поријеклом из Херцеговине, и међу њима, у селима Ратишевина и Жлијеби — наводи и Сикимиће, али, на жалост, ништа не говори о харамбаши Јову Сикимићу, нити о његовој значајној хајдучкој улози, ни о његовој историјској улози, нити да се о њему пјева у народним пјесмама... Што је то било са народним сјећањем /предањем/ када уважени Накићеновић улаже не мали напор да буде сачувано...?! Да је народно предање — често — непоуздано, побринуо се за доказ о Сикимићима и Јевто Дедијер у наведеној: Х е р ц е г о в и н и — гдје на с. 349—350. наводи: Борачка села... Стране — Неретванска долина: „... Иза њих се населио на селишту Кадину Долу С и к и м и ћ однекле из љубињског котара“, и на с. 212: Гађиновићи, у Кљену — „Гађиновићи су доселили из Меке Груде, а старином су из Б о к е (н. подвл.). Звали се Сикимићи. Славе Ђурђев-дан“! Накићеновићи бокешки Сикимићи су — опет „... од братства Пилатоваца, из Опутне Рудине. Славе Јовањ-дан...“ и „сви /дошли/ из Херцеговине са Љубибратићем“ (?). Додајмо, ни код Ј. Дедијера нема ништа о историјским Сикимићима — посебно не о хајдучком харамбаши Јову Сикимићу!

Најпотпунији рад, са драгоцјеним подацима, о Јову Сикимићу (и о Раду Милину) дали су именовани Р. Ковијанић и И. Стјепчевић, у наведеном Х а ј д у ц и у Б о к и... Ми ћемо употријебити само оне податке који потврђују аутентичност и времена и личности из документа о п р и л о г у Пеја Гушића. Подсјетимо се још једном: свај докуменат је датиран „месеца јулија 7. дне у Котору на 1679“.

По Ковијанић-Стјепчевићевим истраживањима, у периоду 1664—1685. године, о Јову Сикимићу постоје подаци у архивима у: Перасту, Котору, Будви, Задру и Млецима. Најинтересантнија је, од свега, нека врста кратке биографије Јова Сикимића коју Р. Ковијанић и И. Стјепчевић састављају на основу архивских извора. Наводимо најинтересантније, и за предмет нашега интересовања — најнеопходније:

„Јово Сикимић, родом из Херцеговине, помиње се с буљубашом Драгојлом (н. нап.: по овим ауторима то је, у пјесмама познати, барјактар Лимо?) 1664. и 1669... као становник Будве...“

За наш предмет посебно су важни следећи архивски извори које наводе Р. Ковијанић и И. Стјепчевић о Јову Сикимићу: „... опуномоћио је, 10. VI 1679, Фрања Барони...“ — дакле, како се види, р а н и је, нешто мање од мјесец дана, од времена када је с в ј е д о ч и о Пеју Гушићу; „... Нешто касније преселио се у Котор. Тако је, 13. VII 1681, продао ... кућу у Бечићима (крај Будве)...“. На основу ових навода не може се

сасвим сигурно утврдити да ли је Јово Сикимић био становник Будве, сигурно је да је, и прије те године, био познат у Котору — јер: „**х а р а м б а ш а** (и. подв.) Сикимић и Стојан Рајичков Шпадијер, оба из Котора... опуномоћили су, 1. VI 1683, доктора Вицка Пелегрини, који живи у Задру, да може В у к у М и л и н у (н. подвл.) јамчити за иснос...“. Из овог податка намеће се могућност да је и породица Милин п о з н а т а, и да је именовани Вуко (или: Вице, о чему мало касније) сродник гувернадуре Рада — с којим, без сумње као познаником, Јово Сикимић потписује — 7. јула 1679. године — наведено завјештање Пеја Гушића, из Косијера. Додајмо овоме: да ни п и с а р јеромонах Михаило Спадијеровић није ту случајно — дакле, сасвим је вјероватна наша ранија претпоставка да је и он становник Котора, јер и његов презимењак, наведени Стојан Рајичком, је „из Котора“. Очигледно је да је то круг људи који се међусобно добро познају, и то знатно раније — него што су с т а в и л и потписе на речено завјештање. Занимљивости ради — указаћемо на још једно наше запажање: веома је интересантан п р о ф е с и о н а л н и с а с т а в с в ј е д о к а — један гувернадур, носилац, дакле, одређене власти, два монаха, два, дакле, духовна, Богом заклета, лица и један х а ј д у ч к и х а р а м б а ш а — који, како се из писма зна, често не м а р и (или: не хаје) ни за власт, ни за Бога! Шта их је ипак окупило на заједничком послу, оставићемо отворено, и без нашега одговора и коментара... (?!).

Р а д е М и л и н, личност мање значајна од Јова Сикимића, али важна као с в ј е д о к времена када се помиње најважнија личност документа који разјашњавамо — к н е з Н и к о л а Р а с л а в ч е в и ћ. И о овој породици /братству/ Саво Накићеновић даје кратке, али и непотпуне податке. У навођеној „Боки“, даје о њима сљедеће податке: под Прчањ: „Овдје станују племена... Милин (1) кућа... славе Малу Госпу...“, и: Доброта... Миљушић: „Ту станују... Милин (1) кућа...“. Ништа више Накићеновић не говори о породици Милин, посебно не о гувернадуру (или: кнезу) Раду!

Упућени значајним Ковијанић-Стјепчевићевим изучавањима улоге и значаја црногорских хајдука и ускока са подручја Боке Которске, посебно архивским подацима о значајним појединцима хајдучког покрета — учинили смо увид у драгоцјене изворе из Задарског архива, које је објавио др Бошко Десница у раду: „Историја Котарских ускока 1646—1684“.¹⁶ Поред више докумената — писаних на италијанском језику, и тако саопштенних од др Б. Деснице, у којима су важни подаци о црногорским (бокешким) хајдучко-ускочким првацима: Бају Николићу Пивљанину, о његову сину Симеуну и његовој жени Манди; о Јову Сикимићу и Мату Његушевићу (у неким изворима, и пјесмама:

¹⁶ Зборник за ист., јез. и књижевн. САН, књ. III. Треће одељ., књ. 13 и 14, Бгд., 1950 (I) и 1951 (II).

Његошевић) — посебно ћемо обратити пажњу на један, у којему се говори о „кнезу Вицу“ и „кнезу Раду Милину“ (н. подвл.). На с. 204, књ. I, у нотацији испред овог документа каже се: „Далматински провидур Петар Валијер прихваћа са захвалношћу п о н у д у (н. подвл.) кнеза Вице Милина сина кнеза (н. подвл. и нап.: значи не гувернадур) Рада, да ће под изговором приватних послова ући у турску земљу и х о д и т и (н. подвл.) је од граница Хрватске до Боке Которске, хватајући везе са најугицајнијим личностима тих крајева“. Докуменат је датирани: Задар, 21. маја 1679 — констатујмо: око мјесец и по дана раније, а исте године — 1679, када отац кнеза Вица /или: Вука/ кнез /или: гувернадур?!/ Раде Милин, у Котору, свједочи у предмету зашјештања Пеја Гушића. Докуменат нећемо претресати у свим појединостима — а занимљив је, посебно ова п о н у д а о у х о б е њ у једног туђина, а за рачун другога...

Нашу пажњу ћемо усмјерити на предмет нашега интересовања. С обзиром да је и ово један од важних доказа да и други свједок — гувернадур /или: кнез/ Раде Милин, живи у времену на које се односи предмет п р и л о г а косијерских Гушића, и да има и одређену историјску улогу, п о т в р д а је то да је и д о к у м е н а т вјеродостојан; да су и б и т н е личности из истог времена, па — према томе, и најзначајнија личност — кнез Никола Раславчевић! Занимљиво је да син Вице /Вуко/ још за очева живота има т и т у л у кнеза, што упућује на вјеровање да је она, у породици Милин, насљедна (?). Титула: кнез, или: гувернадур, у Приморју, припадала је личности одређене — локалне, власти под централном млетачком управом. За потврду постојања тога обиљежја в л а с т и у оновременој Боки навешћемо и примјер „... гувернадур Ковијанића...“ — који се помиње у вези с одређеном улогом његова сина, и улогом неких црногорских (брдских) племена године 1655...¹⁷ Раније смо само наговјестили, а сада дали и доказе: да је црногорско гувернадурство, са промјенљивим степенима власти — ипак — зачега у Боки Которској и Приморју — тим црногорским просторима који су трагично дуго били под влашћу м н о г и х туђина. Нагласићемо — као повод за даља размишљања, и прегнућа — било је г у в е р н а д у р а и до Вукоте Вукашиновића, и и с т о р и је до..., и — неће бити тачно, или не бар сасвим, мишљење једног историчара књижевности — који, говорећи о улози хајдука „на измаку 17 века“, каже: „Они су уствари започели борбу за ослобођење Црне Горе“. Та борба за ослобођење Црне Горе — на различитим црногорским просторима, са различитим интензитетом и могућностима — не, истина, увијек сложна и јединствена, до тог „измака“ XVII вијека — трајала је, без мало, већ два вијека!

Претходним нашим разматрањима додаћемо, на крају, још

¹⁷ Ист. Ц. Горе III/1, с. 135—136.

неке појединости важне за утврђивање значаја анализиранога документа: о з а в ј е ш т а њ у Пеја Гүшића.

Остајемо у увјерењу да је докуменат, писан у Котору, морао бити и н о т и р а н у некој од которских канцеларија. Само на основу објављеног документа — без икаквих других података о њему — немогуће је утврдити: одакле је Марко Драговић дошао до оригинала; да ли из Котора, Цетиња, или однекуд друго. Без увида у оригинал, тешко је прихватити и Драговићеву напомену: „Писма саопштавам истим језиком и правописом, којим су писана...“. Лингвистичку анализу остављамо позванијим специјалистима за лингвистичка питања, а ми ћемо истаћи само неке не у о б и ч а ј е н е појединости. Писар, а Цетњанин је (или од скорије (?) Которанин), мијеша нарјечја, тако: „хтио“ и „месеца“; проблематично употребљава неке графије старога писма, посебно тзв. јерове; већ смо указали на необичне сродничке одредбе: „братучед“ и „синовац“, али, нашу пажњу посебно је привукла атрибутивна одредба: „с в е т и“ уз „владика“, чије, како смо видјели, име није наведено. Колико нам је познато (а тврдити не можемо!) — атрибут свети, у Црној Гори, употребљава се и с к љ у ч и в о уз име П е т р а I Петровића Његоша (?). Но, и поред ове — можда и најделикатније, загонетке у документу — остајемо у већ исказаном увјерењу: да н е к и х ваљаних разлога за сумњу и криво-творење документа о завјештању именованих косијерских Гүшића — нема!

Архивским подацима доказане личности с в ј е д о к а: Јова Сикимића — по задарском извору: „h a g a m b a s s á Sichimich“ и „Giovo Sichimich“, поријеклом из Мириловића, села у Билећким Рудинама, а становник Котора и, како смо видјели, Будве, и гувернадурa /кнеза/ Рада Милина — п о т в р љ у ј е с е, несумњиво, вријеме датирања документа — година 1679, и за наша садашња — и ранија, истраживања, посебно битно: да у том времену живи, и има одређену главарску титулу, још један Р а с л а в ч е в и ћ — именовани кнез Никола.

Кнез Никола Раславчевић у завјештању Пеја Гүшића (и осталих Гүшића из Косијера) — јавља се као човјек који „з н а“ стање именованих Гүшића, и њихове имовине — и логично је: да је он са тога подручја, са Цетиња (могуће и из Косијера); да тамо и живи, и обавља улогу кнеза, иако је, по до сада познатим подацима, немогуће прецизније одредити његову к н е ж и н у. Са осталим лицима из з а в ј е ш т а њ а може се познавати, али и не мора, осим са Гүшићима, као што није морао неминовно бити присутан писању докумената, у Котору. Једно је савним сигурно: кнез Никола није само в ј е р о в н и к именованим Гүшићима — већ и владици, са братијом, и „светој Госпођи на Цетиње“ — која м о р а бити сигурна да је имовина с л о б о д н а од дуга да би је прихватила као з а в ј е т, живима „за здравље“ и мртвима „за душу“. Такав вје-

ровник мора бити добро з н а н светој Госпођи — владици и његовој братији, који, у име Цркве, прихватају завјештање. Такав човјек, по правилу, мора бити човјек од угледа, и повјерења за обје стране, па чак и за свједоке, и зато он мора бити из најнепосредније околине — дакле, поновимо: из Цетиња, или цетињског краја.

Закључићемо: кнез Никола Раславчевић, у нашим истраживањима, је друга личност — потврђена писаним изворима — са управо том варијантом презимена: Р а с л а (в) ч е в и ћ, и п р в а чије је вријеме живота тачно утврђено — година 1679, дакле: друга половина (још прецизније: посљедња четвртина) XVII вијека. Дакле, Раславчевићи су историјске личности из времена владике Данила — чиме се отклања стара дилема, и дуга полемика, о том питању.

Од свега је најбитније — посебно и за наша ранија истраживања: да Његош није случајно н а п и с а о: Вук Р а с л а (в) ч е в и ћ, именујући тако значајног јунака свога Г о р с к о г в и ј е н ц а! Кнез Никола Раславчевић је само још један доказ више да је п р о т о т и п е за јунаке Горског вијенца, и других својих дјела, Његош доиста налазио у архивским изворима.

„IV 1679. ЈУЛИЈА КОТОР. КЊИГА ОТ БАШТИНЕ ПЕЈА ГУШИЋА

Да се зна: како дође Стојан Гушић послан от свога братучеда Пеја Гушића за приложити баштину светој Госпођи на Цетиње за своје здравље а за душу својих мртвијех; и приложи своју кућу и баштину и воду и све што се наше назива у Косијере, да је добар владика својом братијом учини от ове баштине што гође му драго; и ако дође кои от ова два братучеда до кога времена у манастир на Цетиње, да га је добар свети владика својом братном прихватит како свога браја. И тако речени Стојан, да на њих баштину није никаква дуга, како зна кнез Никола Раславчевић, Бог му и душа, и толи друзијех Црногорац, како је доходио Пејо Гушић и подмирио све што је дуга било на нашу баштину. И ако не би хтио владика прихватит, како више пише, да су добри поћ на своју баштину дјеца Петрова, али Стојанова ако не би хтели стајат у манастир.

И Тому свједоци господин гувернадур Раде Милан и Гаврило калуђер от сте горе и монах Михаило от Туиковић и харамбаша Јово Сикимић. Писца мјесеца ијулна. 3. дн. у Котору на. АХОО. (1679).

Писах ја речени јеромонах Михаило Спадијеревић от Цетиња“.*

* Због немања слова извршена транскрипција текста који почиње са „IV 1679.“ и завршава „от Цетиња“.

Иван Т. Калуђеровић